

RÓMAI FELIRATOK
AZ AQUINCUMI MUZEUMBAN

KÖZZÉTESZI

Dr KUZSINSZKY BÁLINT

Az aquincumi múzeumban levő római kőemlékek közül ezúttal csak a feliratosokat foglaltam össze, melyek a Budapest Régiségeiben még kiadatlanok. Van köztük sok jelentéktelen töredék, melyek régen a múzeumba jutottak s az előző publicatiókból* kimaradtak. Ezeket most aztán már csak a sorozat teljessége kedvéért is tárgyalom.

Az értékesebb darabok újabb szerzemények s különböző lelhelyekről származnak. A Papföldről, hol az utolsó három évben nagyobb méretű rendszeres ásatás nem történt, nincs egy darab sem. A Dunaparton, Schlosser telkén 1903 évben felásott temetőből több faragott kő került ugyan elő, de felirattal csak egy (7) van ellátva. A többit leginkább a véletlennek köszönhetjük. Kettőre (4. 6) a pesti oldalon akadtak, a hová minden valószínűség szerint Aquincumból cipelték át. Hasonlókép a várban talált két feliratos kő (1. 8) sem állhatott ott eredetileg.

Az aquincumi múzeumnak ezeken kívül sikerült megszerezni azt a nevezetes kőtáblát (3), melynek felirata a *legio II adiutrix* területén álló balneumról emlékezik meg. Ezen felirat az egyetlen, melyet már a *Corpus Inscriptionum Latinarum* című gyűjteményből ismerünk.

Az épebb darabok: egy oltárkő (1), három emléktábla (3. 4. 5) s egy mérföldjelző oszlop (6); ezeknek feliratai tartalmilag is a legjelentékenyebbek. A sírfeliratok (mint pld. 7. 8. 9) csonkák s legkevésbé tanulságosak.

Ezen sorozattal a Budapest Régiségeiben publicált aquincumi múzeumi kőemlékek száma 212-re rúg.

★

1. Oltárkő, derékban kettétörve, felső jobb sarka csonka, hasonlókép alul mind a két sarok, tetejéről az abacus hiányzik, de azt minden bizonynyal lefaragták, ép úgy, mint a felső párkánynak a bal oldallapra eső részét. Magassága 107 cm, szélessége derékban 45 cm, vastagsága 42 cm. A budai várban, 1901 nov. 31-én, az új pénzügyministeri palota alapásása alkalmával került napfényre.

* Budapest Régiségei V 104—164. II. VII 5—66. II.

A Laktanya-utczában talált 11 oltárkő¹ párkányai is le vannak faragva, mért így azon falba, melyet belőlük már a késő római korban építettek, könnyebben illeszthették be. Ezért valószínű, hogy ezen oltárkövet is, bár nem tapadt rajta semmi vakolatmaradék, a várba építőanyag gyanánt vitték fel. Lehetséges ugyan, hogy a várhegyen római őrtorony állott, de tudtommal még ott semminemű római épületnyomokra nem akadtak.

Már ismertettünk a várból származó két római feliratos követ,² de ezek a várfalba voltak beillesztve s az alább következő 18. sz. csonka feliratos kő is a Mátyás-korabeli királyi palota romjaiból való.

A felirat következőképen szól:

*Silvano | silvestri | L. Naevius Cam | panus
praef(ectus) | kast(rorum) leg(ionis) IIII Fl(aviae)
pro salute sua et | suorum v(otum) s(olvit) l(ibens)
m(erito).*

A betűk nagyságáról, jellegéről az oltár mellékelt képe tájékoztat.

E szerint az oltárt *L. Naevius Campanus* az erdei *Silvanus* tiszteletére állította a maga és övéinek jólétéért. Egy másik oltárt, melynek feliratát a CIL III 3468 sz. alatt találjuk, Aquincumban ugyanezen *L. Naevius Campanus Maioribus sanctis* dedikált volt. Ezen is a *praefectus castrorum legionis IV Flaviae* címet viseli, csak-

hogy a *praefectus* szó a kőfaragó elnézéséből kimaradt.

Tudvalevőleg a *legio IV Flavia* állandóan Felső-Moesiában tartózkodott. Dessau (n. 2292) azt hiszi, hogy mindjárt odajutott, a mint *Vespasianus* Kr. u. 71-ben szervezte. De hogy legalább ideiglenesen meg kellett fordulnia Aquincumban, azt nemcsak ezen két, egyébként csakis az istenségek dolgában különböző felirat bizonyítja, hanem ezeken kívül az Aquincumban talált CIL III 3463 oltárfelirat, melyben *M. Caecilius Rufinus Marianus, tribunus lat(ici)lavius leg(ionis) IV [Flaviae]* fordul elő, továbbá az ugyanoda való CIL III 10518 sírfelirat is, mely ugyanezen *legio* egyik

¹ Budapest Régiségei V 37–47. sz.

² Budapest Régiségei V 137. l. 58. sz. VII 21. l. 16. sz.

katonájáról emlékezik meg. Nem hiányzanak ezen legio bélyegével ellátott téglák sem Aquincumban. A CIL III 10663a. b egyike a Filatori-gátról, a másik Transaquincumból való, sőt a CIL III 3753 téglá a nemzeti múzeumban ismeretlen lelhelyről, mint Mommsen hiszi, szintén alighanem Aquincumban találtatott.

Az időt, melyben a legio IV Flavia megfordulhatott Aquincumban, nagyjában meghatározza Nævius Campanus állásának címe.

Wilmanns, a ki összeállította a *praefecti castrorum* feliratait, arra a következtetésre jutott, hogy ilyenek csak a Kr. u. két első századból ismeretesekek.¹ Legkésőbbben Domaszewski kimutatása szerint egy *praefectus castrorum legionis I Minerviae* a Brambach által közölt 481 feliratban fordul elő 201-ből.² Domitianus óta szokássá vált, hogy minden legiónak külön tábora s külön térparancsnoka van, miért is a *praefectus castrorum*, mint ez a mi oltárfeliratunkban is az eset, a címébe az illető legio nevét is belefoglalta.³

Legkevesebbé valószínű, hogy a legio IV Flavia azon későbbi időben látogatott el hozzánk, midőn már Moesiában állandóan megtelepedett. Mindenestre rendkívüli körülmények forogtak fenn, melyek ide szőlították. Ezeket nálunk a régiebb időkben csakis a svév-sarmata háborúban találhatjuk, mely Domitianust nemcsak arra indította, hogy a Duna jobb partját Aquincumtól északra megszállja, hanem hogy a táborok rendes helyőrségén kívül más legiókat is hívjon segítségül. Hogy pedig a legio IV Flavia tényleg résztvett Domitianus svév-sarmata háborújában, igazolja az Orelli gyűjteményében közölt 3049 felirat, mely a legio XI Claudia egyik centurióját említi, a ki azonban előzőleg a legio IV Flavia centuriója volt *et a prioribus principibus eiusdem donis donatus ob bellum Germanicum et Sarmaticum*. A Domitianus által viselt svév-sarmata háború hivatalos neve, mint tudva van, bellum Germanicum et Sarmaticum volt (Henzen 6766). Azon időtájban a legio II adiutrix minden valószínűség szerint már Aquincumban állomásozott,⁴ de Domitianus Decebalus ellen küldötte (CIL III 10224) s lehetséges, hogy távolléte alatt foglalta el a legio IV Flavia az aquincumi tábor, a mi aztán érthetővé tenné, hogy miért lehetett a legio IV Flavia egyik tisztje az aquincumi tábor térparancsnoka. Később nem talállok időt s vele összeegyeztethető adatot, melyek a legio IV Flavia aquincumi tartózkodását valószínűvé teszik.

¹ Ephemeris Epigraphica I p. 88.

² Die Religion des römischen Heeres S. 59.

³ Marquardt, Römische Staatsverwaltung II S. 458.

⁴ Budapest Régiségei VII 20. l.

Kérdés még csak, hogy a legio IV Flavia nálunk talált feliratai csakugyan oly régiek, hogy Domitianus idejéből származhatnak. A téglákról nem állíthatom, sőt a Transaquincumban talált téglá nem lehet elmélet szerint régibb, mint Transaquincum felépítése, a mely pedig Idatius Fasti consulares szerint 294-ban történt. De a mi a kőfeliratainkat illeti, ezek nemcsak egykorúaknak látszanak, hanem az írás jellege nem zárja ki, hogy már az I. század végéről lehetnek. Az idézett CIL III 10518 sírkövön ugyan *D(is) M(anibus)* áll, mely bekezdés csak a II. század folyamán vált általánossá, de máskülönben a felirat szövegezése megegyezik az Aquincumból s máshonnan is ismert I. századvégi feliratokéval.*

2. Egy oltárkő alsó fele. Magassága 42 cm, szélessége derékban 31 cm, vastagsága pedig 24 cm. Találták 1901 július havában, a Homok-dűlőben, Kren György földjén.

Kevésbé kiálló lába széles és ellapított tagozással van ellátva. A felirattól, melynek betűi cursivjellegűek, aligha hiányzik több, mint az istenség neve, kinek az oltárkő szentelve volt, továbbá a dedikáló nevének egy része: az előnév s a nomen első fele. A megmaradt *cius* sokféleképp egészíthető ki, lehetett Accius stb. A görög *Euphrosinus* cognomen eredetileg egy rabszolga neve volt, ki felszabadítása után a római polgárjogot megkapta. Különben pannoniai feliratokban először találkozunk vele. A végső egyes betűk az oltárköveken szokásos záróformulát: *v(otum) s(olvit) l(ibeus) [m]erito* alakban jelentik.

3. Négyszögű kőtábla felirattal. Magassága 60 cm, szélessége 74 cm, vastagsága 10 cm. A feliratos mező hornyolt keretbe van foglalva.

Régebben Ujlakon, a Lujza gőzmalommal szemben álló Milacher-féle ház (ma Kolos-tér 5. sz.) külső falában, a vakolat alatt lappangott. Elsőnek a feliratot Rómer az Arch. Közlemények X. k. 39. lapján, majd az Ephemeris Epigraphica II. kötet, 696. sz. alatt publicálta s ezen a réven aztán a CIL III pótkötetében 10489 sz. alatt találjuk. Mikor a Milacher-féle ház 1890 körül gazdát cserélt, átalakítása alkalmával a követ Wagner János műépítész felvitette rózsadombi villájába, de kéréssemre 1901 április havában a legnagyobb készséggel átengedte az aquincumi múzeumnak.

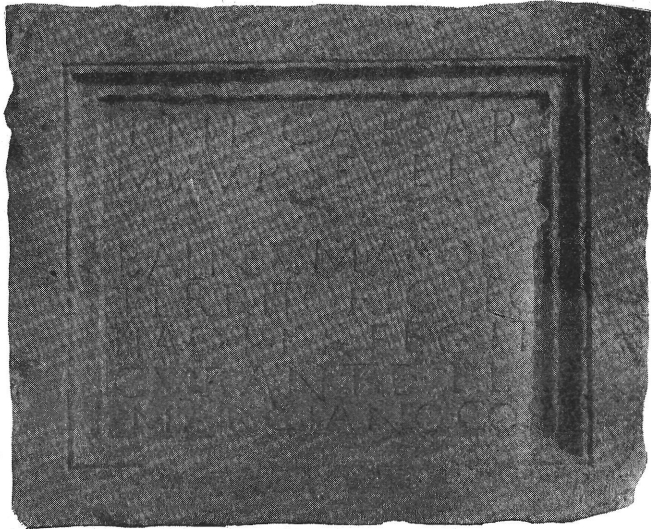
A felirat betűi kopottak, de még megőrizték a vörös festék halovány nyomait.

* V. ö. Budapest Régiségei VII 27. 1.

Olvasása a következő:

*Imp(erator) Caesar|M(arcus) Aur(elius) Severus|Alexander p(rius) f(elix)
Aug(ustus)|balneum a solo territorio (!) leg(ionis)|II ad(iutricis) p(iae) f(idelis)
S(everianae) fecit|curante Fl(avio)|Marciano co(n)s(ule).*

A kőlemez formája s a felirat tartalmá egyaránt amellet szólnak, hogy egy épületbe illesztett emléktáblával van dolgunk. Ezen épület egy *balneum* volt, melyet M. Aurelius Severus Alexander császár (Kr. u. 222—235) építtetett, *curante Flavio Marciano consule*. Ismerjük Alexander Severus uralkodása alatt minden év consuljait, de Flavius Marcianusét nem találjuk köztük, a miből az következik, hogy *consul suffectus* volt. A mint az Alexander Severus felirataival általában megtörtént, úgy itt is az Alexandert magában foglaló 3. sor ki van vakarva.

A *balneum* alatt a rómaiak közönségesen a magán s a kisebb fajta közfürdőket értették. A CIL III 10492=3525 felirata nagyobb thermákról emlékezik meg, úgy hogy Aquincumban a kisebb thermák neve alatt ismert fürdőépületnek is kellett lenni, de a legtöbb aquincumi fürdőt s ilyenek többnyire azok, melyeknek romjait ismerjük, a *balneum* elnevezés illette meg. Örökké kár, hogy táblánk lelhelyét nem tudjuk, nemcsak azért, mert így az illető fürdőt, melyre vonatkozott, nem kereshetjük meg, hanem még inkább azért, mert a felirat lelhelyéből következtethetnénk a *legio II adiutrix territoriumának* fekvésére, melyen a felirat szerint a *balneum* épült. De még így is ezen felirat megbecsülhetetlen, az első lévén, melyben a *territorium legionis* előfordul, kétségkívül az a terület a castrum bástyái alatt, melyen a *canabae* épültek s melyhez a CIL II 2916 hispaniai feliratról ismert *prata* is tartoztak.

4. Négyzögű feliratos kőtábla egy épületről. Ketté van törve. Magassága 45 cm, szélessége 73 cm, vastagsága 13 cm.

1900 május havában a pesti oldalon, a királyi bérház alapásása alkalmával került napfényre, a hová minden valószínűség szerint a budai oldalról hozták még akkor, midőn a lebontott Curiaépületet építették. Ajándékozta «a felséges uralkodóház magán és családi alapítványainak bécsi cs. és kir. vezérigazgatósága». A felirat a hornyolt keretbe foglalt mezőn túl a keret alsó és bal oldali részére is átterjed. Olvasása:

*Pro sal(ute) d(omini) n(ostri) Aug(usti) colleg(ium) | Victorianorum cocin-
tor(ium) | collat(ionibus) suis [a]c instante | C. Jul(io) Pacato [m(agistro)] F(ani)
colleg(ii) s(upra) s(riпти) | curatoribus L...? Domit(io) Dom|itiano dec(urione)
dec(uriae) (quartae) m(agistro) F(ani) (quartum) et Ti(berio) | Asinni(o) Felicia-
nus (sic!) dec(urione) d(ecuriae) (secundae) m(agistro) F(ani) | et Aur(elio) Ni-
grino dec(urione) d(ecuriae) (quintae) et | T. Sept(imio) Ingenus (sic!) dec(urione)
d(ecuriae) (sextae).*

Maximo ite[r](um) et Aeliano co(n)s(ulibus).

Cn. M. Masvetus pat(ronus).

Vib(ius) Lucius d(ecurio).

Hibás a felirat különösen két helyen (a 7. és 9. sorban), hol a cognomen nominativus alakú, míg a személynév első fele helyesen ablativusban áll.

Ezen tábla is, mint azt már alakja mutatja, egy épületen állott, melyet a császár üdvéért a *collegium Victorianorum* építtetett. Magának az épületnek neve a feliratban *cocinator(ium)*, melyről Domaszewski (egy hozzá intézett kérdésemre válaszolva) azt hiszi, hogy egyértelmű volt a konyhával (*culina*). A pénzt hozzá a tagok adták járulékok (tagdíjak) alakjában (*collationes*) s a felirat részletesen felsorolja a collegium azon közegeit, kik annak megbizásából az építkezést vezették és ellenőrizték.

Első helyen áll C. Julius Pacatus, mint az építés vezetője (*instante*), ő egyszersmind a collegium templomának (*fanum*) magistere. Kivüle még két magistert nevez meg a felirat, Domitius Domitianust, ki ezt a tisztséget negyedizben töltötte be és Tiberius Asinnius Felicianust. Ezen három magister alkothatta a collegium előjáróságát.

Említve vannak továbbá a *decuriones*, részben ugyanazok, kik magisterek: Domitius Domitianus, Tib. Asinnius Felicianus, továbbá Aurelius Nigrinus, T. Septimius Ingenus és végén Vibius Lucius. Ezek közül a decuriákra osztott collegiumban Asinnius a II., Domitianus a III., Nigrinus az V. és Ingenus a VI. decuriát képviselik. Vibius Lucius kivételével egyszersmind *curatores* s mint ilyenek felügyelnek az építkezésre, annak vezetőjét, az említett C. Julius Pacatust támogatva s mindenekfölött a pénzek hováfordítását ellenőrzik (*curatores arcae*). Még meg van nevezve a collegium védnöke (*patronus*): Cn. M. Masvetus.

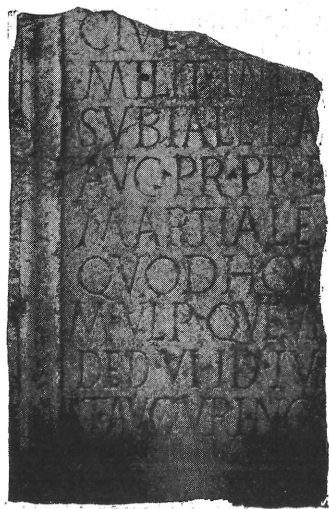
A *fanum*, melynek toldaléképületét a *cocinatorium* képezte, idegen, nem római istenség templomát jelentette¹ s ez esetben lehetett Magna materé, a kinek cultusáról Aquincumban a Gellérthegyen talált CIL 3471 felirat tanuskodik. Hogy a collegium neve miért *collegium Victorianorum*, nehéz volna megmondani. Lehetett helyi vagy sacralis oka, melyet közelebbről nem ismerünk. De talán az is, hogy a császár mindig *victor* volt.

Vége a consulok neveivel meghatározott 223. évszámból² kitűnik, hogy a *d(ominus) n(oster) Aug(ustus)*, a kinek üdvével az építkezés kapcsolatba hozott, Alexander Severus volt.

5. Csonka kőtábla szürkésfehér márványból. Hiányzik felső része s jobb oldalából körülbelül egy harmada. Magassága 64 cm, szélessége 40 cm, vastagsága 6 cm. Wodiczka Lajos, a dunagőzhajózási társulat műszaki felügyelője ajándékozta, a kinek kijelentése szerint Ó-Budán az ú. n. Hatház helyén 1900 évben, mikor két új házat építettek, találták.

¹ Wissowa, Religion und Kultus der Römer S. 400.

² Klein, Fasti consulares p. 96.

A feliratot keskeny hornyolt keret szegélyezte. Kiegészítve körülbelül így szólt:

*cives R[omani] et veterani qui]
milit[averunt] in le[g]ione II adi[utrice]]
sub Jall[io] Ba[ss]o leg[ato]]
Aug[usti] pr[oc]ur[at]ore] e[.]
Martiale [leg[ato] legionis] s[upra] s[criptae]]
quod hon[esta] miss[io]ne] m[issi] s[unt].]
M. Ulp[is] Quietus et [.]
ded[icaverunt] VI Id[us] Ju[n]ias? Silvano]
et Augurino [co[n]sulibus].]*

Semmi kétség, hogy az első helyen említett *cives* azon római polgárok voltak, kik a közöjök letelepedett kiszolgált katonákkal együtt a tábor mellett álló *canabae* lakosságát alkották. A *R(omani)* kezdőbetűjéből a függélyes szár alsó vége látszik. De szokás ellenére (V. ö. CIL III 5505), ha ugyan a kiegészítés helyes, feliratunkban előbb vannak említve a *cives*, mint a *veterani*, kikről a felirat további része elmondja, hogy egy legióban, nyilván a II. segédlegióban Jallius Bassus helytartósága alatt szolgáltak, míg a közelebről meg nem határozható Martialis a legio legatusa lehetett. A tábla annak emlékére készült, hogy ezek a veterani becsülettel (*honestam missio*) bocsátattak el a katonaságtól, mi a legiónál 20 évi szolgálat után következett be.

A mennyiben a *canabae* hozzátartozóiról van szó, M. Ulpius Quietus s a tábla hiányzó részén megnevezett alighanem a *magistri* (V. ö. CIL III 5505) voltak, kik a *canabae* élén állottak. Ők voltak tulajdonképpen a *dedicálók*.

Meg nem állapítható, hogy az utolsó előtti sor végén Junius vagy Julius hónap neve állott; első esetben junius 6., az utóbbi esetben pedig julius 10. napjára esett a *dedicatio*. Az év meghatározása szokás szerint a *consulok* nevei által történt; az egyik hiányzik ugyan, de bizonyos, hogy Augurinusnak *collegája* Silvanus volt s ezek szerint a Kr. u. 156. évről van szó.¹

Jallius Bassust néhány feliratból eddig is ismertük.² Teljes neve

¹ Klein, *Fasti consulares* p. 73.

² *Prosopographia imperii Romani* II p. 150. — Liebenam, *Forschungen zur Verwaltungsgeschichte des röm. Kaiserreichs* I S. 281.

M. Jallius Bassus Fabius Valerianus volt. Kr. u. 161-ben a *curator operum publicorum* tisztségét (CIL VI 1119) látta el, azután Marcus Aureliust és Lucius Verust kísérte a parthus hadjáratban, a melyhez Verus 162-ben elindult (CIL XII 2718). Azt is tudtuk, hogy megelőzőleg Pannonia inferior helytartója volt (CIL XII 2718), de csak ezen feliratból tűnik ki tudtommal először, hogy mint ilyen a Kr. u. 156. évben tartózkodott Aquincumban.

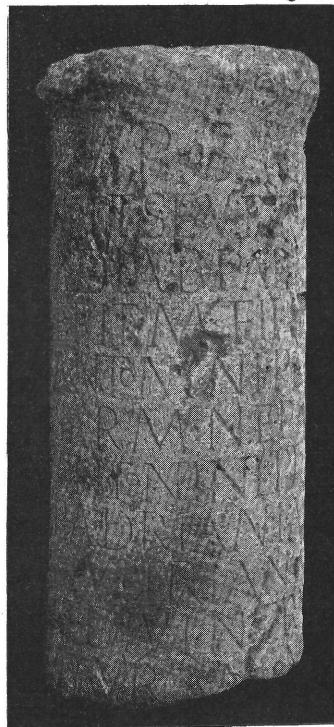
Nem kevésbé fontos e felirat azért is, mert e szerint Aquincumban a canabae még azután is, hogy Hadrianus császár (Kr. u. 117—138) Aquincumot megtette municipiummá, fennállottak s így a municipium csak a bennszülöttek telepére vonatkozó városjogot jelenthette, míg a canabae ehhez később Septimius Severus (Kr. u. 193—211) által jutottak, a mikor Aquincum a colonia rangot nyerte el.¹

Lelhelye továbbá újabb bizonyíték arra, hogy a mennyiben a canabae a táborhely szomszédságában feküdtek, az aquincumi castrum csak a hajógyárszigeten, illetve a részben vele szemben fekvő ó-budai partrészen keresendő.²

A tábla rendeltetésétől függ, hogy hiányzó felső részén mi volt a felirat bekezdése. Ha szobor talapzatán állott, úgy az istenség nevét tartalmazta s akkor a végén talán a *v(otum) s(oluerunt) l(ibentes) m(erito)* sem hiányzott. Mint építészeti feliratban pedig valószínűleg annak az épületnek neve fordult elő, a melynek falába be volt illesztve.

6. Kerek oszlop, hiányzik alsó része. Magassága 95 cm, szélessége felül, hol kiugró peremmel van ellátva 42 cm, magának az oszlopnak átmérője alul 40 cm.

Felfedezte dr. Finály Gábor tanár 1903-ban Budapest VI. kerületében, a Lőportár-dűlőn, a Hungária-körúti Vilmos tüzéraktanya délnyugoti kapuja előtt mintegy 30 lépésnyire, azon a tájon, a hol a Főthi-út és a Klapka-utcza még szabályozatlan vonalai kereszteződnek.³

¹ Kuzsinszky, A magyar nemzet története I. kötetében CLXXXVI. 1.

² V. ö. Kuzsinszky, Az aquincumi castra kérdése. Arch. Ért. 1897. 395—405. II.

³ Finály, Két római feliratról a Duna balpartjáról. Arch. Ért. 1903. 404. I.

Ezen telek most a fővárosé, de hiába kérdezősködtem illetékes helyen arról, hogy ezen oszlop honnan került oda. Mivel más faragott kövek még min-

IM P·CAE S·DIVI
SEPT·SEVERI·PII·ARAB
ADIA·B·PARTI·MAX·
BRIT·FII·DIVI·MARC
ANTONINI·PII·CERM·
SARM·NEP·DIVI
ANTONINI·PII·PRONEP·
HADRIANI·ABNEP
DIVITRIANI·PARTH
ET·DIVI·NERVAE·ADNEP
M·AVR·A·M·ONINO·PIO

dig hevernek ottan (vörös márványdarabok), bizonyos, hogy valamennyit különböző helyekről hordták össze.

A felirattól megvan az első 11 sor. A kezdő sor betűi 8¹/₂, a többiben 6 cm magasak. A hézagok a sorokban onnan vannak, mert a kő felülete már eredetileg lyukacsos volt. Hibás csak a 4. sorban FII e helyett FIL. Feltűnő a betűk összevonása a 7. sorban álló pronep(oti) végén. Egyes sorokban, mint a 7. és 10-ben, az utolsó egy-két betű kisebb, mint a

többi. Különben a felirat olvasása semmi nehézséggel nem jár.

Imp(eratori) Caes(ari), divi | Sept(imii) Severi pü Arab(ici) | Adiab(enici) Part(h)i(cii) Max(imii) | Brit(annici) Max(imii) fil(io), divi Marc(i) | Antonini pü Germ(anici) | Sarm(alici) nep(oti), divi | Antonini pü pronep(oti), divi | Hadrian(abnep(oti), divi Traiani Parth(ici) | et divi Nervae adnep(oti) | M. Aur(elio) Antonino pio

Az utolsó sor Caracalla (Kr. u. 198—217) nevét (*M. Aurelius Antoninus*) tartalmazza dativusban, jeléül annak, hogy a kő neki volt dedicalva. Az előző sorokban hivatalos genealogiája olvasható, mely visszanyul Nerva (Kr. u. 96—98) császárig. A sorrend apján, Septimius Severuson kezdődik, úgy hogy Nerva neve után közvetlenül áll magáé Caracalláé. Marcus Aureliusnál (Kr. u. 161—180), ki ilyenformán először visszavezeti törzsfáját Nervaig (Pannoniában pl. CIL III 4620. 10615. 10632. 10638=64703. 10653=6740,1), legalább az adoptio révén meg volt a kapcsolat közte és elődei között. De Caracallának erre hiányzott minden jogcíme s csak azt akarhatta vele, hogy ezen látszólagos leszármaztatással trónját a legitimitás varázsával körülövezze.*

* V. ö. Kuzsinszky, Budapest Régiségei VII. 8. 1.

Hasonló feliratok máshonnan is ismeretesek, így a Wilmanns által közölt 749 felirat (Theveste) egészen analog s annyiban még teljesebb, hogy Caracalla neve után a császárnak nálunk hiányzó hivatalos címei következnek, a melyek szerint aztán a mi feliratunk csonka része kiegészíthető.

Egy másik analog felirat CIL III 202, mely egy mérföldmutató-oszlopon áll, még pedig egy olyanon, melyet Heliopolis állított, a miből az következik, hogy községi s nem állami hadi útra vonatkozott. Az ugyan több mint valószínű, hogy a mi feliratos oszlopunk is mérföldkövül szolgált, de mindenesetre az első volna, melyet Aquincum városa emelt.

Az különben tudva van Caracalláról, hogy számos hadjáratai következtében gondoskodott a hadi utakról, mint arról a Pannonia területéről ismert CIL III 4617. 4628. 4639=11343 és 15203 mérföldmutatók is tanuskodnak.

7. Négyzetű sírtábla felső része. Magassága 57 cm, szélessége 112 cm, vastagsága 14 cm. A feliratos mező szélessége 59 cm. Három ép oldalán nagyolva kidolgozott széles keret határolja.

Azon temetőhelyről való, melyet Schlosser József dunaparti földjén az aquincumi múzeummal szemben 1903 szeptember havában ásattam fel. Az egyik sírhoz fedőlapnak használták volt.

A fennmaradt három soros felirat nemcsak hiányos, hanem részben érthetetlen is. Mindjárt az első sor végén megakadunk. Kétségtelen *Aurelius Mucianus*; a többi Domaszewski szerint, a kinek a felirat pacskolatát megküldtem, legvalószínűbben *ob(itus) fil(ius)*. Azután következni kellene: *mil(es) leg(ionis) II adi(utricis) ann....*, mert csak így állhat a második sor elején olvasható: *stip(endiorum) XVIII*.

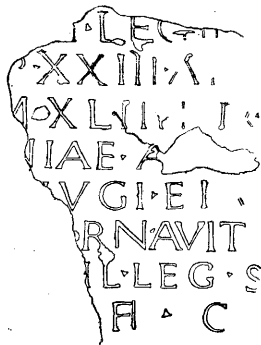
AR MUCIANVS OB FII/
IPXVIII E A/R FIRMILLE
CONIVCIS·FNR·FIRM/

A második sor további részében már világos: *et Aur(eliae) Firmill(a)e*, a harmadik sorban *coniugis* s a végén *et Aur(eliae) F[ir]m[ae]*. Feltűnő még, hogy a *D(is) M(anibus)* szokásos bekezdés hiányzik, a mennyiben legalább a felirat betűinek jellegét tekintve, úgy látszik, hogy a későbbi korból való felirattal van dolgunk.

8. Feliratos kőlap, felül s bal oldalán csonka. Magassága 57 cm, szélessége 39 cm, vastagsága 19 cm. A királyi várpalota helyéről származik (1901). A vakolatnyomok az alsó részén még mutatják, hogy épületkönek volt befalazva.

A felirat a mező felső jobb sarkán lekopott. Tartalma sírfeliratra vall, mely rendszerint keretbe foglalt mezőn áll, de ezen sírkövön hiányzott a keret, sőt a felirat egészen a kőlap ép jobb oldali széléig terjed.

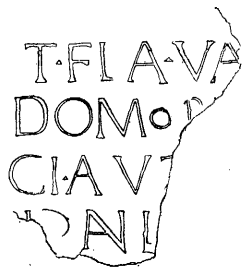
A legelől olvasható *leg. II* előtt álló egyszerű, merőleges betűszár szerint az elhunyt, kinek neve a felirat elejével együtt elveszett, *vet(eranus)* volt. A második sor elején mintha a P betű része maradt volna fenn s e szerint *stip(endiorum) XXIII* következett. Az utána álló A betű nyilván *ann(orum)* szavá egészítendő s a harmadik sorban levő XLII szám fejezte ki az életkort. De ezen szám előtt közvetlenül egészen kétségtelen az M betű, melynek értelme csak úgy lehet, ha fölteszszük, hogy az ezen esetben mindenesetre idegenszerű *p(lus) m(inus)* szavak előzték meg az évszámot. A felirat többi része, melyben leghiányosabb az elhunyt katona feleségének neve, következőkép szólt:

e]t|...nae A...|con]iugi ei[us|...C]orn(elius) Avit[us|...m]ul(es) leg(ionis) [s(upra)] s(criptae)|[h(eres)?] f(aciendum) c(uravit).

A 7. sorban ha ugyan ki nem kopott, csak a kőfaragó elnézéséből hiányzik az első s a *leg(ionis)* szó után.

9. Feliratos kőtöredék, melynek magassága 44 cm, szélessége 48 cm, vastagsága 28 cm. Az ó-budai rakpart 32. sz. ház alapásása alkalmával 1901-ben került elő és Schödl és Bell építőmesterek ajándéka.

A felirat egy sírkövön állott, keret nélkül; fennmaradt felső bal sarokrésze.

T. Fla(vius) Va..., az elhunyt csonka neve után következett *domo* s utána a szülőhely megjelölése. Ez, úgy látszik, B-vel kezdődött, további feltevésekbe azonban nem mernék bocsátkozni. A 4. sorban még kétségtelen *an(norum)*.

10. Feliratos kőtábla darabja, bal szélén kerettel ellátva, a másik három oldalon csonka. Magassága 48 cm, szélessége 30 cm, vastagsága 12 cm. Schuster Györgytől 1892-ben szereztem, a ki meg a Victoria

teglagyár telkén jutott hozzá.

!!!
I M P
P I I P E
- / / F T

A felirat fennmaradt négy csonka sora közül az elsőben és negyedikben törlések történtek, a minőkkel bizonyos császárokról szóló feliratokban találkozunk. Ezek, meg a sértetlenül hagyott néhány szó a czimből azután az analógiák segítségével lehetővé teszik a felirat helyreállítását. A teljes szöveg, legalább addig, a míg az a császárokra vonatkozott, következőkép szólhatott:

*P. Septimio Getae Caesari | imp(eratoris) [Caes(aris) L. Sept. Severi] | Pu
P[ertinacis Aug(usti)] | fil(io) et [M. Aur(elii) Antonini Pii Aug(usti) fratri] . . .*

Caracalla császárról (Kr. u. 198—217) tudvalevő, hogy miután öcscsét, Getát, 212-ben meggyilkolta, annak nevét az összes feliratokból kiirtotta.

11. Oltárkő, a kisebb fajtából, hiányzik feje s lába; a törzs is csonka, leginkább felül, bal oldali részén. Magassága 23 cm, szélessége 18 cm, vastagsága 9 cm. Találták 1897-ben Ó-Budán, Gebhardt Józsefnek Főtér 4. sz. alatt álló kétemeletes háza alapásánál.

A felirattól a legfelső sorban fenmaradt néhány betűnyom talán az istenség nevéhez tartozott, a kinek tiszteletére az oltár készült. A dedicáló, ha figyelembe vesszük a pontozásokat s a feliratot betű szerint olvassuk: *T. Repellius Commodus* volt. Az utolsó sorban a szokásos záróformula: *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)* foglaltatik.

12. Feliratos kötoredék, a csonka lábazat tagozása folytatódik az épen maradt bal oldallapon. A felső rész és jobb oldal hiányzik. Magassága 30 cm, ebből a feliratos mezőre esik 19 cm; szélessége 33 cm, vastagsága 12 cm. Gebhardt József ajándéka, kinek Ó-Budán a Főtér 4. sz. alatt levő háztelkén találták, midőn 1897-ben a mai kétemeletes ház alapjait ásták.

Legfelül a felirattól néhány betűnyom látszik, a második sorban a kőfaragó — úgy látszik — hibázott, mert a *ploara* csonka szó kiegészítése legalább nekem nem sikerült. A többi csak a szokásos comminatiót tartalmazhatta, ilyen formán: *si quis supra ea corpora aliud ponere voluerit, quod . . .* A *passus* az utolsó sorban a sírhely méreteit állapította meg. Megjegyzem, hogy legvégül az S betű egészben bizonyos.

13. Oltárkő alsó fele, legalább alakja miatt annak látszik. Magassága 17 cm, szélessége derékban 14 cm s vastagsága 10 cm. Ó-Budán, a Fő-tér 4. számú házhelyén találták, midőn azon Gebhardt József 1897-ben a mai kétemeletes házhoz az alapot ásatta.

A cursiv jellegű felirattól fenmaradt két utolsó sor olvasása:
. . . us Titi | Ocisiu(s).

14. Oltárkő alsó része a szokásos tagozású lábazattal. Magassága 27 cm, szélessége derékban 24 cm, vastagsága SEX VOTO

ugyanott 19 cm. A papföldi ásatások területéről való, a hol még 1890 előtt találták.

Csak a felirat utolsó sora maradt fenn, a dedicáló nevéből az utolsó *s* betűvel, melyre *ex voto* következik.

15. Csonka, feliratos kőlemez, nyilván egy oltárkőhöz tartozó darab. Magassága 12 cm, szélessége 19 cm, vastagsága 4.5 cm. Még a papföldi ásatások első leletei közül való.

A fenmaradt néhány betű legvalószínűbb kiegészítése:
... *Vic]tori aram pos(uit)*.

16. Egy feliratos kőtábla alsó bal sarka, mely minden tagozat nélküli kiálló kerettel van ellátva. Lelhelye ismeretlen, de valószínűleg a Papföldön még 1890 előtt találták.

A felirat csonka sorait, melyek közül az utolsó az alsó keretre jutott, lehetetlen kiegészíteni. A sajátzerű betűformák között legfeltűnőbb a fekvő *s* betű a második sorban.

17. Feliratos kőtöredékek, melyekre a Victoria téglagyár helyén akadtak, midőn 1894-ben a kazánházat építették. Az ott levő középkori falmaradványokba építőkövek gyanánt voltak befalazva és Surányi József úr szívésségéből kerültek az aquincumi múzeumba:

A) magassága 40 cm, szélessége 34 cm, vastagsága 23 cm. Bal oldalán széles lapos kerettel van ellátva; egy sírkő bal oldali részéből való; az első sorban fenmaradt betűnyom a *D(is) M(anibus)* maradéka, a következő sorban kezdődött az elhunyt tulajdonneve, a hová tartozott a harmadik sorban olvasható *P(ubli) fil(ius)*, végül a 4. sorban a *leg(ionis)* szó arra mutat, hogy az illető alighanem a legio II adiutrix valamiféle katonája volt;

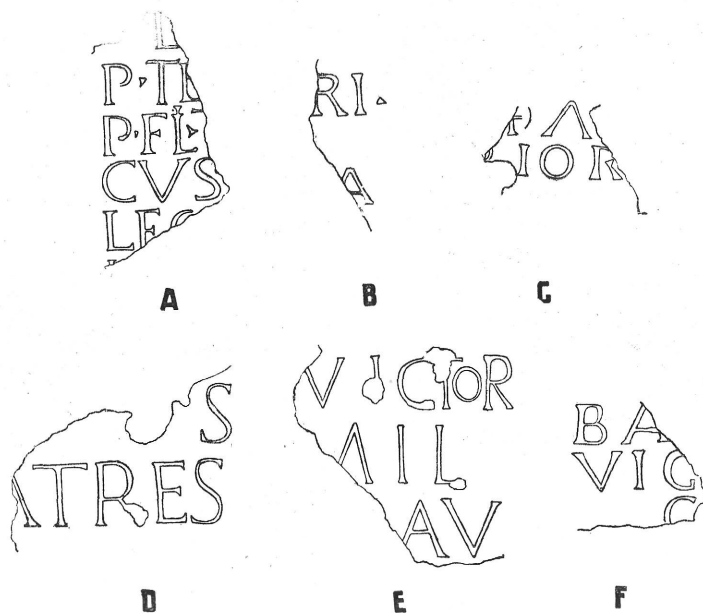
B) magassága 57 cm, szélessége 35 cm, vastagsága 14 cm; a 3 betűt, melyek a feliratról reánk maradtak, jobbra egy széles vályutagozattal ellátott keret szegélyezi; az első sor két betűje alighanem az istenség nevének végső szótagját képezi *s* a név lehetett *(Conservat)ori*, *(Victo)ri* vagy más *e* fajta;

C) magassága 45 cm, szélessége 24 cm, vastagsága 20 cm; a feliratról a két utolsó sornak csak néhány betűi maradtak fenn;

D) magassága 50 cm, szélessége 50 cm, vastagsága 20 cm; a kőtábla alsó jobb sarka széles kerettel bír, melyet virágfűzér díszít elől *s* oldalt is; a felirat két utolsó sorából valók a fenmaradt betűk: az utolsóelőtti sorban az *s* valamely tulajdonnév végbetűje, míg az utolsóban talán *[fr]atres* állhatott;

E) magassága 50 cm, szélessége 45 cm, vastagsága 15 cm; a felirat

fenmaradt részét, mely a kőtábla felső jobb sarkára esett, szőlőindával díszített keret határolja; az első sorban olvasható *Victor* a személynévhez tartozhatott, a második sor végén *mil(es)* áll;

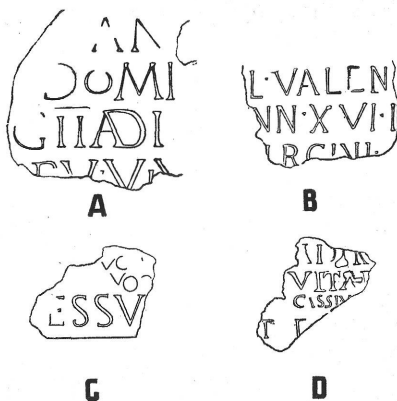

F) magassága 35 cm, szélessége 55 cm, vastagsága 18 cm. Az ép bal oldal kiugró sima kerettel van ellátva.

A fenmaradt néhány betűből bajos valamit kiolvasni.

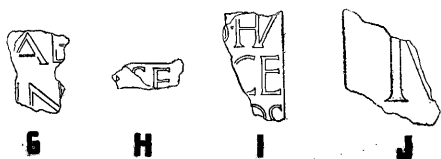
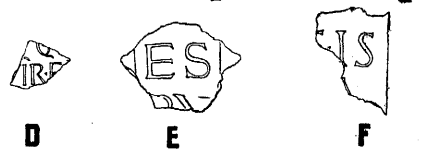
18. Feliratos kőtöredékek, melyek régebbi időkből származnak s ezért helyüket közelebről nem lehet megállapítani:

A) csonka kőhasáb, jobb széle ép; magassága 28 cm, szélessége 26 cm, vastagsága 26 cm; a feliratból négy hiányos sor maradt fenn; az első sorból csak a két utolsó betű nyomai látszanak; a másodikban olvasható *Domi* a személynév (*Domitius*?) részét képezhette, melyre a harmadik sorban talán *miles* és [*le*]g(*ionis*) *II adi(utricis)* következett; az utolsó sor betűi még egyenként sem állapíthatók meg;

B) egy sírkő darabja, magassága 16 cm, szélessége 20 cm, vastagsága 16 cm; a felül kiálló keretrész alatt a felirat első három sorából való egyes szavak és betűk maradtak fenn; az első sorban állott az elhunyt neve, melyből kétségtelen *Valen(s)*, a második sorból bizonyos *ann(orum)* XVI, ellenben a harmadik egyes csonka betűkből áll;

C) magassága 23 cm, szélessége 20 cm, vastagsága 6 cm; alul keret szegélyezi; az utolsó sorból származó betűk felett néhány kis betű nyomai láthatók, melyek utólag kerültek a kivakart eredeti betűk helyére;

D) magassága 16 cm, szélessége 15 cm, vastagsága 4 cm.

A minden oldalán csonka felirattól legfőleg a második sorban álló *Vital(is)* név valószínű.

19. Jelentéktelen felirattöredékek, különböző ismeretlen lehelhelyekről. 1:10 léptékben, mint az előzők mind:

A), B) felső oltárpárkányokon:

J(ovi) o(plimo) m(aximo) részei;

C) alsó oltárpárkányon: *co[(n)s(ulibus)]* s előtte az egyik consul nevének végbetűje;

D), E), F), G), H) és I) sehogyssem kiegészíthető szótöredékek;

J) egyetlen N betű része, mely betű lehetett 10 cm magas.